

Ysmaýyly Gaspıraly

Category: Kitapcy, Taryhy şahslar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Ysmaýyly Gaspıraly ISMAIL GASPIRALI

Doğum tarihi hususunda tam bir kesinlik olmayan İsmail Gaspıralı'nın umumiyetle 1851 senesinde dünyaya geldiği kabul edilir. Esasında bu durum II. Dünya Savaşının sonuna kadar

hayata gözlerini açan her Türk'ün nüfus kaydı için geçerlidir. 0, Kırım'ın Bahçesaray ilçesine bağlı Avcıköy'de doğduğunda, bütün Türk dünyasında felaketler yaşanmaktaydı. Başta Osmanlı ülkesi olmak üzere her tarafta işgaller, soykırımlar ve sürgünler vardı. Avrupa hızlı bir gelişme içinde ve buna bağlı olarak nimetlerinden faydalanıyorken, Türkler neredeyse 16. yüzyılın ortalarından beridir uyuyorlardı. Onları bu gaflet halinden kurtarmak lazımdı ki, işte bu görevi üstlenen aydınlardan birisi de Gaspıralı İsmail'dir.

Öğrencilik yıllarında, özellikle Rusların aşağılamaları, doğup-büyüdükleri bu topraklarda ikinci, hatta üçüncü sınıf vatandaş muamelesi görmesi ve bu sırada ortaya çıkan Girit'teki ayaklanmada, burada yaşayan Türklerin katliama maruz kalması, mazlum olan Türk iken bütün Avrupa'nın Yunanlıların arkasında yer almasını hazmedemeyen İsmail Gaspıralı, askeri okuldaki eğitimini bir kenara bırakarak, Türk dünyasının gözbebeği Osmanlı Devleti için bir şeyler yapmak gerektiğini düşünüyordu. Kendisi gibi genç bir arkadaşıyla beraber Osmanlı ülkesine gitmek için Odesa limanına gelmişler, ancak yanlarında pasaport olmadığından Rus yetkililer gemiye binmelerine izin vermemişti. İşte bu yüzden askeri okuldaki eğitimini de yarım bırakan genç İsmail çocukluk yaşlarından itibaren Türkçülüğe soyunmuş; bu garip ve hor görülen milletin aklını başına alması yolunda çalışmalara girişmiş idi.

Bu hadiseden sonra Bahçesaray'a gidip, orada bir medresede kısa bir süre Rusça öğretmenliği yaptı. Eğitimcilik yıllarında kendini daha da geliştiren İsmail Gaspıralı, Ruslardan da esinlenerek Batı tarzında eğitim ve öğretimi Türkler arasında yaygınlaştırmamanın şart olduğu kanaatine varmıştı. Onun amaçlarından birisi de İstanbul'da asker olmak veya Osmanlı Devleti'nin vereceği herhangi bir işte çalışmaktır. Fakat iyi bir memuriyete girmesi ve diğer ülkelerini gerçekleştirmesi için Avrupa'ya gidip, orada bilgisini artırmak ve bu sıralarda revaçta bir dil olan Fransızca'yı öğrenmek istedi. İşte bu maksatla Paris'e de gitmiş, burada iki-üç yıl kadar kaldıktan sonra 1874'te İstanbul'a gelmiştir. Maalesef burada aradığını bulamadı. Kendisine iş verilmedi. Ancak buna rağmen İstanbul'da devlet erkânı ve fikir adamlarıyla görüş teatisinde bulundu. Hem ileride kaleme alacağı bazı yazıların alt zeminini hazırlamış, hem de Osmanlı Devleti'nin işleyişini

anlamış idi.

İstanbul'da kısa bir süre geçirdikten sonra, neticede o 1875 tarihinde Kırım'a döndü ve 1878'de yirmiyedi yaşlarındayken Bahçesaray belediye başkanlığına seçildi. Yapmayı planladığı şeyleri icraata koymaya karar verdiğinde, Ruslar pek çok engel çıkardılar. Buna rağmen çeşitli gazete ve dergilerde takma adlarla yazılar yayınladı. Bu arada 1881'den itibaren değişik konulara ve toplum hayatının problemlerine dair bir sürü broşür neşretti. Ama onun hayalinde bir gazete çıkarmak vardı. Bu teşebbüsü her defasında Rus makamları tarafından geri çevrildi. Nihayet 1883'te Türkçe ve Rusça basılması şartıyla "Tercüman" gazetesini yayınlama iznini kopardı ki, bu gazetenin ilk sayısının baskısı, Kırım'ın Ruslar tarafından işgali tarihine rastladığı söylenir.

Tercüman Gazetesi Türk dünyasında oynadığı rol açısından bakıldığında son derece önemli bir yerdedir. Türk coğrafyasının her köşesinde zevkle okunan ve anlaşılabilen bir muhtevaya sahipti. Rusya'daki 1905 ihtilalinden sonra Tercüman'ın başına "Dilde, Fikirde, İşte Birlik" ibaresini koydu. Çünkü kurtuluşun sadece bir Türk bölgesinin selamete ermesiyle değil, topyekûn her yerde kalkınma ve milli beraberlikten geçtiğinin farkındaydı. Böylece İsmail Gaspıralı'nın önderliğinde Rusya'da Pan-Türkizm, yani Türkçülük hareketi başladı. İsmail Gaspıralı, bütün Rusya Türklerinin, Türkiye'nin manevi liderliğinde ve ortak bir dil çerçevesinde bir araya gelmelerini arzuluyordu. Bu maksatla Tercüman'da kullanılan dil, aşağı-yukarı bütün Türk coğrafyalarında anlaşılabilen terim ve kelimelerden meydana geliyordu. Rusya tarafından sürdürülen dil politikaları, Türkler arasında menfi tesirler yapmış, neredeyse Türkler birbirlerini anlayamaz hale gelmişlerdi ki, zaten onun ölümünden sonra ve Sovyet döneminde Ruslar bu emellerine ulaştılar. Dolayısıyla dilin kaybedilmesi, milliyetin bir nev'i yok olmasıdır.

Selçuk Türkyılmaz

İSMAİL GASPIRALI

ve RUSYA TÜRKLERİNDE
MİLLÎ UYANIŞ

Usul-i Cedid Eğitim

ARAŞTIRMA

X
T
M
B

0, Usul-i Cedid denilen yeni okulların açılmasına öncülük yaparak, dini ilimler yanında modern bilimlerin de Türk dünyasına girmesini sağladı. Gaspiralı'nın yakından müşahade

ettiği şey, hem Osmanlı, hem de diğer Türk diyarlarında olsun hezimetlerin esas nedeni, ilimde ve fende geri kalınmasıydı. Öyleyse, Batı'yı kendi silahıyla vurmak gerekiyordu. Ama maalesef Gaspıralı ve Kemal Atatürk'ten bu yana çağdaş medeniyetler seviyesinin üzerine çıkmak idealini hiçbir devlet adamı kendisine amaç olarak görmedi.

20. asrın başlarında Rusya'da ciddi gelişmeler oldu. Bunlardan birisi de bütün Rus çarlığını saran ihtilal hareketleriydi ki, Rusya Türkleri de bundan yararlanma yollarına gittiler. 1905 ve 1906'larda Yusuf Akçura, İsmail Gaspıralı, Münevver Karı, Ahmedcan Bentimur, İsmail Abid, Abdullah Avlanî, Abdullah Hocaoglu ve Ali Merdan Topçubaşı gibi Türkçülerin önderliğinde, Rusya'da yaşayan Türk ve Müslümanlar çeşitli kongreler tertiplediler. Bunlardan ilki 1905 ağustosunda Nijniy-Novgorod şehrindeki panayır sırasında gizli ve kanunsuz olarak, Oka Nehrinde gezinti süsü altında bir vapurda düzenlendi. Kongreye Rusya Müslümanlarından 150 temsilci katıldı. Toplantıya iştirak edenler aktüel, politik ve kültürel problemler ile toprak meselelerini görüştüler. İkinci kongre de gizli olarak 28 Ocak-5 Şubat 1906 tarihleri arasında St. Petersburg'da; üçüncüsü de yine Nijniy-Novgorod'da 26 Ağustos 1906 yapıldı. Bunların bazılarının başkanı Gaspıralı İsmail'di. Bu toplantılardan çıkan en önemli sonuç; Rusların yapmış oldukları anti-Müslüman ve Türk propagandalarının kınanması ve Türk düşmanlığına karşı mücadeleye karar verilmesiydi.

İsmail Gaspıralı'nın bu gayretleri elbette sonuçsuz kalmadı. Başta Rusya'da toplanan kongrelerde ilk okuldan itibaren Türklerin kendi ana dilleriyle eğitim yapmaları teşvikine gidildiği gibi, daha sonraki çalışmalarla da Türkçenin yabancı kelimelerin istilasından kurtarılması için gerekli girişimlerde bulunuldu. Bunun da öncülüğünü Azerbaycan ve Türkiye gerçekleştirdi.

Çocukluğundan itibaren Türk dünyasının birliği ve aydınlanmasını kendine bir ülkü edinen İsmail Gaspıralı fikirleri olgunlaştıkça bunları yazı ve yayınlardan başka yollarla insanlara ulaştırmak lüzumunu düşünmüş; buna binaen de hemen hemen her yıl değişik Türk topraklarına giderek oralarda fikir adamları ve ahaliyle görüşmüştür. Gaspıralı İsmail Bey İslam dünyasına da aynı gözle bakıyordu. Onun da üzerinde bir rehavet vardı ve uyanması lazımdı. Bu münasebetle

Hindistan ve Mısır gibi ülkelere de yolculuklar yaptı. Elbette ki Türk tarihinin kahramanlarına dair hazırladığımız bu denemelerde onların ve dolayısıyla Gaspıralı'nın da bütün yönlerini ortaya koymak mümkün değildir. Ama elimizden geldiğince bu büyük insanlar hakkında genel bilgileri vermeye çalışıyoruz. Eksikliklerimizin olduğunun da farkındayız. Türk milliyetçiliğinin bu abide şahsiyeti 1914 yılında hayata gözlerini yumduysa da, milletin nazarında hizmetlerinden dolayı ölümsüzleşmiştir.

Türk dünyasının 21. yüzyılda yeniden derlenip-toplanması ve uykusundan uyanması için bütün Türk ilim adamlarının bir kez daha "dilde, fikirde, işte birlik" ülküsü etrafında birleşmesi ve bunu kendi coğrafyalarında hakim kılmak amacıyla çok çalışmaları gerekmektedir. Kısacası her Türkçü İsmail Gaspıralı olmalıdır.

Prof. Dr. Saadettin Yağmur GÖMEÇ.[1]

"Türk Tarihinin Kahramanları: 45- İsmail Gaspıralı", Orkun, Sayı 108, İstanbul 2007. Taryhy şahslar